

OLAYLAR VE GÖRÜŞLER

VALİ KAPATAMAZ

Prof. Dr. Muammer AKSOY

Ankara Valisi, TÖB-DER'in merkezi ve yurtdışındaki tüm şubelerini ikinci kez mühürletti. Hem de bu kez, TÖB-DER ve TÜT'DE aynı biçimde cezalandırarak!... Oysa Valinin böyle bir yetkisi yoktur. Anayasamızın 4 üncü maddesinde şu çok önemli kural yer alıyor: «Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz.» Ve Valiler, Anayasa düzenimizde, ne «mesleksel çıkarları koruma amacına yönelik kuruluşları.» ne de dernekleri, bazı üyelerinin suç işlemesinden ya da o kuruluşlara karşı başka kişilerin suç işlemesinden ötürü geçici olarak dahi kapatma yetkisine sahip değildirler.

Özgürlüklere ve dokunulmazlıklara, kanuna dayanarak Mahkemeye dokunulabilir:

Bizim Anayasa düzenimizde özgürlükler, genel ve soyut biçimde kanunlarla, özel ve somut olarak da Mahkeme kararıyla sınırlanabilir. Özgürlüklerin sınırlanması, dirlığın ve kamu düzeninin korunması için alınan zabıta önlemlerinin dışında, idareye bırakılmaz. Çünkü idare, siyasal iktidara geniş ölçüde bağlıdır. Özgürlüklerin kaderinin, Vali, kaymakam ya da Emniyet Amir ve memurlarına bağlı olduğu yerde—hele bu yer Hukuk Devleti ilkelerinin toplumca genel olarak benimsendiği bir ülke değilse—özellikle muhaliflerin özgürlük ve dokunulmazlıkları, gerçek yaşamda yalnızca kâğıt üstünde kalmaya mahkumdur. Hatta Adalet Mekanizmasının bir parçası durumunda olan Cumhuriyet Savcıları dahi, tam bağımsız olmadıklarından, onların bile özgürlüklerimiz ve dokunulmazlıklarımız üzerinde karar yetkisine sahip bulunmaları, kişinin güvenliğini aşırı ölçüde zedeler. Bu nedenle Anayasamız kişi dokunulmazlığı ve özgürlüğüne özel yaşamın gizliliğine, konut dokunulmazlığına haberleşmenin gizliliğine, ilişkin işlemlerin ve yayın yaşamının, gazetelerin toplatılması ve kapatılmasının, kitapların toplatılmasının, derneklerin kapatılmasının, tutuklanmanın, ancak hâkim kararına dayanabileceğini öngörmüştür.

Çağdaş bütün haklar bildiğimizde ve Anayasalarda olduğu gibi, 1961 Anayasasında da, genel örgütlenme özgürlüğü, «dernek özgürlüğü» olarak 29 uncu maddede düzenlenmiştir. Ancak sosyal ve siyasal yaşamdaki gelişmelerin etkisiyle, Anayasa koyucuları ve kanun koyucular, günümüzde demokrasi ve sosyal demokrasi bakımından olağanüstü önem taşıyan iki tür kuruluşun (yani siyasal partilerin ve sendikaların) düzenlenmesinin, «Hayvanları Koruma» ya da «Mantar Aramasını Geliştirme Dernekleri»ni düzenleyen genel dernek özgürlüğü çerçevesi içerisinde sığmayacağını kabul etmişlerdir. Bizim Anayasamız da bu görüşü benimseyerek, «parti özgürlüğü»nü 86—87 inci ve «sendika özgürlüğü»nü 46 ncı maddede ayrı özgürlükler olarak ilân etmiş; ve bunların özel kanunlarda farklı düzenlemelere tabi olacağını öngörmüştür. «Sendika yılı» diye nitelendirilen 20. yüzyılda, demokratik ülkelerde—tarihsel bazı özellikler söz konusu olmadıkça—sendikaların Dernekler Kanununa tâbi olmaları düşünülemez.

Hele Türkiye'de olduğu gibi, demokrasinin henüz sağlanmadığı (kamuoyunun desteğine, sosyal güler dengesine) dayanmadığı,

Anayasalarla ve yasalarla desteklenme zorunluğundan kurtulamadığı toplumlarda, ekonomik bakımdan güçsüz olan (çalışan) kişiler çıkarlarının korunması amacına yönelik kuruluşların, özel bir düzenlemeden yararlanmaları, vaz geçilmez niteliktedir. Bu nedenle 1961 Anayasası, Sendika özgürlüğünü kamu görevlileri için de garanti etmiş, işçi sendikalarından bazı noktalarda farklı olsa da, memurların da sendikalar kurabileceğini, 46. maddenin son fıkrasında öngörmüştü. Ne var ki, Franko'lar ve Salazar'lar gibi, sosyal adalet ve sosyal güvenlik düşmanı (ve sırf sömürüye dayanan bir ekonomik düzenin savunucusu) olan AP yöneticileri ve Erimsel—Melensel dönemin demokrasiye inananmayan politikacıları, kamu görevlilerinin çıkarlarına baskınlık eden (hele anayasal düzene ters düşen fiili düzenin değiştirilmesi amacıyla çabalar harcayan) memur sendikalarına asla tahammül edememişlerdir. Başta TÖS olmak üzere, gerçekten sendika gibi davranan memur kuruluşları, AP iktidarına ve Erimsel—Melensel dönemin dikta düşkünlü politikacılarına dışman ilân edilmekle kalmamış, —kavramlar tersine çevrilecek—bu kuruluşlar, rejime ve vatana ihanet eden örgütler olarak yutturulmaya çalışılmışlardır (*) Ama bu Hukuk dışı ve demokrasiye zıt çabalar sonuç vermeyince, 1971 yılının kap kara günlerinde, Erimgillerle Demirelgiller tam bir ülkü ve eylem birliği içinde, memur sendikalarını anayasal düzenin dışına çıkarma çabasına girişmişlerdir. Ancak o günkü koşullar altında bile bir direnme ile karşılaştıklarından, ödüm vererek ortalama bir çözüme razı oldular (**): Bir yandan kamu görevlilerinin sendikalarına ilişkin garantili 46 uncu maddeden «ta ken v. m. memurların sendikaya üye olamayacağını» ayrıca 119 uncu maddede yerleştirirken, öte yandan da 119'uncu maddenin son fıkrasına şöyle bir hüküm koydular: «İşçi niteliği taşımayan kamu hizmetlilerinin mesleki menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacı güden kuruluşların bağlı olacakları hükümler kanunla düzenlenir.» Anayasamızın geçici 16. maddesi de bu «kamu hizmetlileri kuruluşlarının kurulmasına ilişkin özel kanunun, 6 ay içinde çıkarılmasını» öngörmüştür.

Aradan yıllar geçtiği halde iktidar, kamu görevlilerinin bu temel hakkını kullanmasını düzenleyecek kanunu çıkarmadı, bir tasarı bile hazırlamadı, hazırlayacağı da benzeriyor.

Mesleksel çıkar kuruluşları sendikalara ya-kın tüzel kişilerdir:

Siyasal iktidar kendisine düşen bir yasal (teşri) görevden kaçındı diye, memurların meslek kuruluşları içinde örgütlenme hakları fiilen ortadan kalkacak ve memurlar sadece dernek kurma hakkını kullanmaya mahkûm mu edileceklerdir? Kuşkusuz hayır! Eğer memurların mesleksel çıkarlarını korumaya yönelik kuruluşlar, hukuk tekniği bakımından «dernek glyisi»ne bürünme zorunluğunda olsalardı, Anayasamızın 29'uncu maddesindeki kuralla yetinilir, 119'uncu maddenin son fıkrasında özel bir hak ve özel bir kural öngörülmezdi. 119'uncu maddenin son fıkrasındaki bu açık kural ve orada tanınan temel hak ortada iken, «memurların mesleksel çıkarlarını korumak amacına yönelik kuruluşlar, olağan derneklerden ibarettir» diyebilme, ne hukuk ne de mantık kuralları izin vermez. Zaten 46 ve 119'uncu maddelerdeki değişikliğin sadece deyimle yönelik olduğu, sendika terimi kaldırılmakla beraber 119. maddede göre kurulacak yeni kuruluşların, eski memur sendikalarından nitelik bakımından farklı olmayacağı ve bu kuruluşların dernek olmadığı, değişiklik gerekçesinde ve Meclis görüşmelerinde açıkça dile getirilmiştir. Böyle olunca Valilerin, —Anayasa değişikliği zoruyla adı TÖS'den TÖB-DER'e çevrilen— Öğretmen Meslek Kuruluşlarını ve benzeri mesleksel çıkar kuruluşlarını kapatma yetkileri asla söz konusu olamaz. Çünkü 1971 değişikliklerinden sonra bile valilere tanınan yetki, sadece derneklere ilişkindir: Bu yetki, yalnız 29. maddedeki dernek hakkının kullanılması bakımından (bir istisna olarak) öngörülmüştür. Başka örgütlenme hakları bakımından, böyle bir yetki Valilere tanınmamıştır. Ne partiler, ne sen dikaları —tamamen geçici olarak bile— valilere kapatamazlar. Çünkü, 29. maddede olduğu gibi 46. ve 57. maddelerde, idareye —gecikmesinde sakınca olan hallerde bile— böyle bir yetki verilmemiştir. Aynen bu maddelerde olduğu gibi, 119. maddede de, böyle bir istisna (böyle bir yetki) valilere tanınmamıştır. Eğer Anayasa koyucusu, Valilerin «mesleksel çıkarlarını korumaya yönelik kuruluşları» geçici olarak kapatma yetkilerini isteseydi, ya 119. maddede 29. maddede bir yollama yapar, ya da 29. maddenin kapsamına 119. maddedeki meslek kuruluşlarının da girdiğini bir cümle ile belirtirdi. Böyle bir açık ya da dolaylı yollama var olmadıkça, valilere dernekler bakımından —özel hallerde bir istisna olarak tanınan— yetkinin başka nitelikteki kuruluşlara da

uzatılması, Anayasa koyucusunun fradesi ile ve doğru yorumlama kurallarıyla asla bağdaşmaz! Dernekler Kanununda da, 45. maddede valilere tanınan yetkinin mesleksel çıkar kuruluşlarını da kapsadığını gösterir, bir tek sözcük dahi yoktur.

Kaldı ki, valilere ve başkaca idarecilere Dernekler konusunda tanınan yetki dahi, çeşitli koşullara tabidir. Bir derneğin valice geçici olarak faaliyetten alıkonulması yolundaki karar, «böyle bir karar verilmezse millî güvenlik ve kamu düzeni tehlikeye düşecekse» söz konusu olabilecektir. Ayrıca «geçici kapatma kararının Mahkemeden alınmaya kalkışılması halinde, «gidilemeyecek sakıncaların» söz konusu olması gerekmektedir. Aksi halde, kural olan çözüm, bu önem kararının dahi «mahkemeden alınması»dır. Ankara Valisinin kararında ise, «gecikmesinde ulusal güvenlik ya da kamu düzeni bakımından kendisini gösterecek bir sakınca» söz konusu değildir. Bazı kişilerin bazı kişilere silâhla saldırması, hangi nedenlerle TÖB-DER ve öteki kuruluşların sorumlu tutulacağı bir olay sayılmaktadır? Bir sorumluluk söz konusu ise, buna ancak Mahkemece yargılama sonucunda karar verilebilir. Valilere tanınan «geçici olarak faaliyetten menetme» yetkisi, asla yargı niteliğinde değildir: önlenmesi başka türlü sağlanamayacak tehlikeleri atlatabilme amacıyla alınacak önlemlere yöneliktir. Söz gelişi, tüm TÖB-DER'lerin Türkiye düzeyinde bir gün sonra silâhlı bir kalkışmaya girişecekleri gizli ve güvenilir kaynaklardan öğrenilmiş olsa, o gün her ilde ayrı ayrı hâkim kararı olarak, TÖB-DER şubelerinin kapatılması yoluna gitmek çok zor hatta olanaksız sayılacağından, valinin (bir istisna olarak) böyle bir önlem kararı alma yetkisi kabul edilebilir. Yoksa, mahkemelere baş vurulması halinde dahi, millî güvenlik ya da kamu düzeni bakımından gidilemeyecek bir sakınca söz konusu olmaksızın aynı sonuç ulaşılabilecekse, kural olarak mahkemeye tanınan yetkiye valinin el atması, bir «yetki gasbından» başka bir şey değildir. Kendisinin, hem hukuk, hem ceza, hem de İdare Hukuku bakımından sorumluluğunu gerektirir.

Bu konuda siyasal yöne de değinmeden geçemeyeceğiz: Yüzbinlerce üyesi olan en büyük memur kuruluşlarının kapatılmasının söz konusu olduğu bir karar, Ankara Valisinin kendi girişimi ile aldığı inanamak olanaksızdır: AP iktidarının odayı elinde tuttuğu memur kuruluşlarına, o iktidarın çeşitli yollarla sürdürülen ikinci kopyasına vurulan yeni bir yumruk söz konusudur. Bunun asıl tartışma yeri, parlamentoya olmalıdır. İdarî kararın, Danıştayca, hukukuka uygun olarak ortadan kaldırılacağından ise, asla şüphe edilemez. Çünkü karar, bir değil iki bakımdan Anayasa ve kanunlara tamamen zıt düşen keyfi bir eylem niteliğindedir.

(*) 1971 Anayasa değişikliklerinin, gerek biçim gerek içerik bakımından hukuka aykırı (sakat) olduğu ve bu nedenle Anayasa Mahkemesince her zaman iptal edilebileceği kanısındayız. Bu görüşümüzü, çeşitli yazılarımızda ve konferanslarımızda dile getirdik.

(**) Bu konularda, «Muammer Aksoy, Devrimci Öğretmenin Kıymı ve Mücadelesi» (Ankara, 1975) s. 584 — 710, 957 — 1011, 1087 — 1156, 1167 — 1271'e bakınız.